

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹

z dnia 9 czerwca 2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 1700)

(zm.: Dz.U. z 2023 r. poz. 289)

¹ Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, ustawę z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, ustawę z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, ustawę z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, ustawę z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, ustawę z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, ustawę z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, ustawę z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, ustawę z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, ustawę z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym, ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, ustawę z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, ustawę z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, ustawę z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, ustawę z dnia 15 kwietnia 2011 r. o systemie informacji oświatowej, ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawę z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, ustawę z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym, ustawę z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, ustawę z dnia 27 października 2017 r. o podstawowej opiece zdrowotnej, ustawę z dnia 14 grudnia 2018 r. o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości i ustawę z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego oraz uchyla się ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Preambuła

Uznając rodzinę za naturalne środowisko rozwoju człowieka oraz opierając się na zasadzie autonomii rodziny i pierwszoplanowej roli rodziców – matki i ojca – w przekazywaniu nieletnim wartości, zasad i niezbędnych wzorców, kierując się nadto prawem nieletnich do szczególnej troski i pomocy oraz zasadą subsydiarności, Rzeczpospolita Polska otacza rodzinę ochroną i wsparciem w wychowaniu, które respektując chrześcijański system wartości, za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki.

Umacnianie poczucia odpowiedzialności rodzin za przygotowanie dzieci do życia we wspólnocie, jako indywidualnie ukształtowanej jednostki oraz za wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich jest wspólnym dobrem całego społeczeństwa.

W dążeniu do wzmacniania świadomości odpowiedzialności za własne czyny, przeciwdziałania demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych oraz stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego, stanowi się, co następuje.

Literatura: *L. Bakiera*, Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana, *Obrazy Życia Rodzinnego Z Perspektywy Interdyscyplinarnej*, Roczniki Socjologii Rodziny XVII UAM, Poznań 2006; *M. Bartoszewicz*, w: *M. Haczkowska* (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Lex/el. 2014; *M. Bernasiewicz*, *M. Noszczyk-Bernasiewicz*, Efektywność resocjalizacji nieletnich prowadzonej w środowisku zamkniętym w Polsce, *Chowanna* 2019, t. 2(53); *E. Bieńkowska*, Mediacja w sprawach nieletnich, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2009; *T. Bojarski*, w: *T. Bojarski*, *E. Kruk*, *E. Skrętowicz*, Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2016; *A. Bronk*, Wartości chrześcijańskie (uwagi amatora), *Roczniki Filozoficzne*, Vol. 41, Nr 2; *I. Burkacka*, Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana. Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego, *Artes Humanae* 2017, Vol. 2; *Z. Cackowski*, Wartości chrześcijańskie nie są uniwersalne, *Przegląd Filozoficzny* 1993; *M. Cetnarowicz*, Zasady współżycia społecznego a dobre obyczaje, *IN* 2007, Nr 2–3; *E. Dybowska*, *K. Wojtanowicz*, Wspieranie rodziny z perspektywy asystenta rodziny, *Praca Socjalna* 2020, Nr 5(35); *E. Ehrlich*, Wstęp do nauki o państwie i prawie, Warszawa 1979; *M. Florczak-Wątor*, w: *P. Tuleja* (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Lex/el. 2021; *A. Frączek*, Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej, *Cywilizacja i Polityka* 2017, t. 15, Nr 15; *L. Garlicki*, w: *L. Garlicki*, *M. Zubik*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I, Lex/el. 2016; *P. Górecki*, *V. Konarska-Wrzošek*, Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Lex/el. 2019; *P. Górecki*, *S. Stachowiak*, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2010; *A. Grześkowiak*, Prawo nieletnich, Warszawa 2020; *A. Haak-Truskawska*, *H. Haak*, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2015; *G. Harasimiak*, Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi, *Szczecin* 2001; *L. Indan-Pykno*, Mediacja w sprawach nieletnich – skuteczny środek wychowawczy czy błędna regulacja?, *Forum Polityki Kryminalnej* 2022, vol. 2(4); *J.J. Jadacki*, Co wiemy o wartościach, *Przegląd Filozoficzny* 1993; *G. Jędrejek*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany, Lex/el. 2019; *W. Klaus*, Dziecko przed sądem. Wymiar sprawiedliwości wobec przestępczości nieletnich, Warszawa 2009; *P. Kobes*, Komentarz do projektu ustawy o wspieraniu resocjalizacji nieletnich z 20 lipca 2021 r. – wybrane zagadnienia, *Zeszyty Naukowe Collegium Witelona* 2022, Nr 42(1); *H. Kotakowska-Przełomiec*, *D. Wójcik*, Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich a Konwencja Praw Dziecka, *St.Prawn.* 1992, Nr 3–4, poz. 3; *M. Korcyl-Wolska*, Postępowanie w sprawach nieletnich na tle standardów europejskich, Warszawa 2015; *I. Koźmińska*, *E. Olszewska*, Z dzieckiem w świat wartości, Warszawa 2007; *J. Królikowski*, Preambuła nie tak całkiem bez znaczenia, *Rzeczp.* z 28.3.2008 r.; *A. Kwak*, Uniwersalność instytucji rodziny i kierunku jej przemian, *Życie Rodzinne – Uwarunkowania Makro i Mikrostrukturalne*, *Roczniki Socjologii Rodziny XIV UAM*, Poznań 2002; *S. Lewandowski*, Charakter normatywny preambuły, *SI* 1998, t. XXXVI; *G. Lubowicka*, *J. Maj*, Uniwersalne, tradycyjne wartości w ponowoczesności –

kryzys czy zmiana? Edukacja Etyczna 2016, Nr 12; *E. Łętowska, J. Woleński*, Instytucjonalizacja związków partnerskich a Konstytucja RP z 1997 r., *PiP* 2013, z. 6; *J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz*, Prawo rodzinne, Warszawa 2012; *J. Mariański*, Religia w społeczeństwie ponowoczesnym. Studium socjologiczne, Warszawa 2010; *A. Michalska-Warias*, w: *T. Bojarski* (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz aktualizowany, Lex/el. 2022; *L. Morawski*, Wstęp do prawoznawstwa, cz. 2, Toruń 1996; *M. Ożóg*, Prawo rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., *St.zPr.Wyz.* 2015, Nr 18; *M. Piechowiak*, Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej polskiej z 1997 r. Aksjologiczne podstawy prawa, Warszawa 2020; *R. Piotrowski*, W sprawie projektu ustawy o związkach partnerskich (opinia), *PS* 2012, Nr 4; *A. Regulska*, Rola wartości moralnych w procesie wychowania, *Studia nad Rodziną UKSW* 2013, R. 17, Nr 1(32); *J. Skibska*, Podmiotowość dziecka w procesie edukacji – idea pedagogiki Janusza Korczaka we współczesnej praktyce pedagogicznej, w: *K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz* (red.), Edukacja Jutra – Uwarunkowania współczesnej szkoły, Sosnowiec 2013; *W. Skrzydło*, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Lex/el. 2013; *M. Staniaszek*, Model wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce, w: *D. Muller, A. Sobczak* (red.), Rozwój i jego wspieranie w perspektywie resocjalizacji i rehabilitacji, Łódź 2013; *taż.*, (Nie)wykorzystywanie mediacji w sprawach nieletnich, *Resocjalizacja Polska* 2018, Nr 5; *M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego w doktrynie oraz w procesie stanowienia i stosowania polskiego prawa w latach 1989–2007, Lublin 2009; *P. Sztompka*, Socjologia. Analiza społeczeństwa, Kraków 2012; *W. Śmigiełski*, Modele życia rodzinnego. Studium demograficzno-społeczne na przykładzie łódzkiej młodzieży akademickiej, Łódź 2014; *M. Urbańska*, Mediacja w sprawach nieletnich – wymiar wychowawczy, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* 2021, t. XXXX, z. 1; *A. Wilkowska-Plóciennik*, Postępowanie w sprawach nieletnich, Warszawa 2011; *M. Zieliński*, Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego, Poznań 1972.

Spis treści

	Nb		Nb
1. Historia i uzasadnienie nowej ustawy	1	26. Deklarowane wsparcie rodziny a regulacje WspierResNielU	26
2. Tytuł ustawy	2	27. System wartości	27
3. Koncepcja „dziecka w niebezpieczeństwie”	3	28. Wychowanie respektujące chrześcijański system wartości	28
4. Pojęcie preambuły	4	29. Uniwersalny system wartości	29
5. Znaczenie preambuły	5	30. Chrześcijański system wartości uniwersalnym systemem wartości	30
6. Funkcje preambuły	6	31. Deklaracja ograniczonego wsparcia	31
7. Krytyczne podejście do preambuły jako elementu tekstu prawnego	7	32. Umacnianie poczucia odpowiedzialności rodziny za przygotowanie dziecka do życia w społeczeństwie	32
8. Zasady techniki prawodawczej – rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.6.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283)	8	33. Przygotowanie dziecka do życia we wspólnocie	33
9. Wykładnia preambuły	9	34. Dziecko jako indywidualnie kształtowana jednostka	34
10. Preambuła ustawowa w judykaturze	10	35. Wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich	35
11. Preambuła NielU	11	36. Przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczeniu się przez nich czynów karalnych	36
12. Ogólna budowa preambuły WspierResNielU	12	37. Pojęcie demoralizacji	37
13. Założenia aksjologiczne – rodzina jako naturalne środowisko rozwoju człowieka	13	38. Przystępczość nieletnich	38
14. Autonomia rodziny i pierwszoplanowa rola rodziców	14	39. Stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego	39
15. Pojęcie rodziny	15	40. Zasady współżycia społecznego	40
16. Społeczne znaczenie rodziny	16	41. Popadnięcie nieletniego w konflikt z zasadami współżycia społecznego	41
17. Psychologiczne znaczenie rodziny	17	42. Efektywność resocjalizacji nieletnich prowadzonej w środowisku zamkniętym w Polsce	42
18. Kształt rodziny – matka i ojciec	18		
19. Znaczenie rodziny a regulacje ustawy	19		
20. Wsparcie rodziny w wychowaniu	20		
21. Zasada subsydiarności	21		
22. System wsparcia dziecka i rodziny	22		
23. Ochrona i wsparcie rodziny ze strony państwa	23		
24. Wtórny charakter WspierResNielU	24		
25. Przepisy konkurujące	25		

43. Resocjalizacja a środki przewidziane w ustawie	43	53. Konstytucyjne regulacje odnoszące się do małżeństwa	53
44. Mediacja jako narzędzie wspierające poczęcie odpowiedzialności nieletnich	44	54. Prawa rodziców do wychowania dzieci oraz wolność sumienia i wyznania w świetle Konstytucji RP	54
45. Cele wymienione w preambule	45	55. Ocena zgodności postanowień preambuły z Konwencją o prawach dziecka	55
46. Znaczenie preambuły a pojęcie dobra dziecka	46	56. Przepis art. 40 PrawDziecK.	56
47. Adresaci preambuły	47	57. Ocena zgodności postanowień preambuły z Rekomendacjami Rady Europy dotyczącej nowych sposobów zwalczania przestępczości nieletnich i roli sądownictwa ds. nieletnich (2003)	57
48. Opinia <i>P. Kłodoczego</i> na temat preambuły	48	58. Ocena zgodności postanowień preambuły z Wytocznymi Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom	58
49. Uwagi RPO	49		
50. Stanowisko HFPC	50		
51. Ocena zgodności postanowień preambuły z Konstytucją – prawa dziecka	51		
52. Konstytucyjna neutralność światopoglądowa	52		

1. **Historia i uzasadnienie nowej ustawy.** Jak wynika z uzasadnienia do projektu (druk sejmowy Nr 2183, Sejm RP IX kadencji), zasadniczym założeniem, które legło u podstaw prac nad nową ustawą regulującą postępowanie w sprawach nieletnich, była konieczność stworzenia kompleksowej regulacji tego postępowania, obejmującej etap postępowania rozpoznawczego oraz postępowania wykonawczego, przy uwzględnieniu standardów konstytucyjnych i międzynarodowych oraz zmian w rzeczywistości społecznej, obserwowanych m.in. w obszarze zachowań najmłodszych członków społeczeństwa, w tym zmiany charakteru czynów zabronionych popełnianych przez nieletnich. Dotychczas obowiązująca, blisko 40-letnia ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 969 ze zm.), mimo licznych nowelizacji – w opinii projektodawcy – nie zapewniała wystarczających instrumentów wsparcia procesu resocjalizacji nieletnich, którzy wykazują przejawy demoralizacji lub dopuszczają się czynów karalnych, w dążeniu do kształtowania prawidłowych postaw społecznych, zapobiegania negatywnym tendencjom w rozwoju młodego pokolenia oraz powrotu na drogę przestrzegania porządku prawnego i ładu społecznego, przy zagwarantowaniu nieletnim poszanowania ich praw i wolności. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie odpowiadała także aktualnym wymaganiom prawodawczym, zwłaszcza w zakresie konieczności regulacji określonych materii na poziomie ustawowym. Konieczne stało się, zdaniem projektodawcy, opracowanie całościowego aktu prawnego, który porządkuje, doprecyzowuje i systematyzuje materię dotyczącą spraw nieletnich, inkorporując te uregulowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, które mimo upływu lat nie straciły aktualności. Część z uregulowań wcześniejszej ustawy wymagała korekty, ukierunkowanej na optymalizację przewidzianych w nich rozwiązań prawnych oraz dostosowania do standardów międzynarodowych, w tym realizację orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w odniesieniu do Polski. W uzasadnieniu zaznaczono też, że konieczne stało się unormowanie wielu kwestii, które Konstytucja RP rezerwuje dla aktu prawnego o randze ustawy, a dotychczas znajdowały się w aktach prawnych niższego rzędu (zamiast NielU). I co najważniejsze, wprowadzono nowe rozwiązania, które mają wzmocnić efektywność oddziaływań podejmowanych względem nieletnich (<https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich2>, dostęp: 15.11.2022 r.).

2. **Tytuł ustawy.** W uzasadnieniu do projektu ustawy zaznaczono, że tytuł – pozbawiony zbędnych dookreśleń – wskazuje na całościowe ujęcie problematyki nieletnich, pojmowanych w świetle tradycji polskiego języka prawnego i prawniczego jako takie osoby, które nie są jeszcze zdolne do ponoszenia odpowiedzialności karnej, a ich zachowanie godzi w normy prawa karnego lub powszechnie przyjęte normy społeczne, wywołując potrzebę reakcji ze strony właściwych organów. Dotychczasowy tytuł ustawy regulującej omawianą materię – „o postępowaniu w sprawach nieletnich”, bez zapoznania się z jej treścią mógł sugerować, że ustawa obejmuje wyłącznie przepisy proceduralne. Nowa ustawa, podobnie zresztą jak będąca jej pierwowzorem NielU, obejmuje zarówno przepisy o charakterze procesowym, jak i materialnym oraz wykonawczym, dając tym samym wyraz kompleksowości zawartych w niej regulacji z omawianego obszaru. Jednocześnie tytuł odwołuje się do określenia pozbawionego wartości normatywnej,

a mianowicie wspierania rozumianego – w opinii projektodawcy – jako dopingowanie danego podmiotu, w tym przypadku nieletnich, do postępowania, które jest zgodne z przyjętymi normami zarówno prawnymi, jak i społecznymi, a tym samym z interesem społecznym, jak również z dobrem nieletniego. W konsekwencji udzielana nieletnim – w ramach wskazanego wsparcia – pomoc w celu kształtowania ich społecznie pożądanych i akceptowalnych postaw, zgodnie z założeniem ustawodawcy, powinna być indywidualizowana w stosunku do danego nieletniego, nie zaś stanowić uniwersalny wzorzec mający zastosowanie do każdego przypadku. Ponadto – zdaniem projektodawcy – powinna ona mieć szeroki wachlarz oddziaływań wspierających, aby przez ich zastosowanie uzyskiwać oczekiwane rezultaty. Ich uzyskiwaniu, w dłuższej perspektywie, będzie służyło wdrożenie procesu resocjalizacji rozumianego jako teoretyczne i praktyczne oddziaływania wychowawcze wobec jednostek niedostosowanych społecznie lub zagrożonych tym niedostosowaniem. Dla zapewnienia skuteczności tych oddziaływań ustawodawca przewidział sposoby i metody wpływania na nieletnich. Elementy procesu resocjalizacji mają zatem na celu modyfikację osobowości nieletniego w sposób pozwalający na jego przystosowanie do życia w danej zbiorowości, a konkretnie społeczeństwie. Stąd zawarte w tytule określenie „resocjalizacji” odzwierciedla dążenie ustawodawcy do wyeksponowania istoty tego procesu w kształtowaniu prawidłowych postaw młodych ludzi, których dotychczasowe zachowanie pozostawało w sprzeczności z powszechnie przyjętym porządkiem obyczajowym, kulturowym i prawnym (uzasadnienie projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, druk sejmowy Nr 2183, Sejm RP IX kadencji). Przy czym dodać należy, że lektura ustawy pozwala na postawienie tezy, że zdecydowanie przeważa funkcja resocjalizacyjna niż wspierająca.

- 3 **3. Koncepcja „dziecka w niebezpieczeństwie”.** Ewolucja podejścia społeczeństwa do dzieci zaniedbanych i naruszających normy społeczne doprowadziła do sformułowania koncepcji dziecka w niebezpieczeństwie, jako szczególnego stanu, w którym znajduje się nieletni. Koncepcja ta dała początek obecnemu w wielu ustawodawstwach pojęciu demoralizacji, a w konsekwencji odejściu od karnistycznej odpowiedzialności nieletnich na rzecz modelu wychowawczego, opiekuńczego (*W. Klaus*, Dziecko przed sądem. Wymiar sprawiedliwości wobec przestępczości nieletnich, Warszawa 2009, s. 44–47). W tym duchu została skonstruowana NielU, podobnie jak i obecnie obowiązująca WspierResNielU.
- 4 **4. Pojęcie preambuły.** Niewątpliwie wstępną część ustawy, poprzedzającą numerowane artykuły można określać mianem preambuły (arengą; por. uwagi *M. Piechowiak*, Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej polskiej z 1997 r. Aksjologiczne podstawy prawa, Warszawa 2020, s. 7–8). Preambuły coraz rzadziej pojawiają się w tekstach prawnych, jednak całkowicie z nich nie zrezygnowano (*M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego w doktrynie oraz w procesie stanowienia i stosowania polskiego prawa w latach 1989–2007, Lublin 2009, s. 40, 43–44, 68–78; odmiennie – *E. Ehrlich*, Wstęp do nauki o państwie i prawie, Warszawa 1979, s. 79). „Preambuła to część aktu normatywnego, która znajduje się między tytułem a początkiem części artykułowej i w której prawodawca odwołuje się do określonego systemu wartości, tradycji, wydarzeń z przeszłości oraz przedstawia genezę, cele i najważniejsze zasady tego aktu” (*S. Lewandowski*, Charakter normatywny preambuły, SI 1998, t. XXXVI, s. 114).
- 5 **5. Znaczenie preambuły.** Preambuła nigdy nie jest obligatoryjnym elementem aktu normatywnego i najczęściej jest stosowana w przypadku ustaw konstytucyjnych, a także aktów o szczególnie uroczystym charakterze, aktów nowatorskich lub w sytuacji, gdy prawodawca chce wyraźnie określić cele regulacji prawnej (*L. Morawski*, Wstęp do prawoznawstwa, cz. 2, Toruń 1996, s. 48–49). W piśmiennictwie podkreśla się potrzebę legitymizacji wyrażoną w preambule; chociaż zaznacza się, że ustawy (zwykle) mają swoje oparcie w Konstytucji. Preambuła ma też ogromne znaczenie dla wykładni funkcjonalnej. Słusznie zauważa *M. Piechowiak*, że jeśli korzystamy z tego typu wykładni, to z punktu widzenia pewności prawa lepiej jest, gdy można sięgnąć do wartości wprost wskazanych w aktach prawnych, niż je identyfikować w drodze wykładni (*M. Piechowiak*, Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej polskiej, s. 10). *M. Zieliński* widzi w preambule jeden ze składników tekstu niezasadniczego danego aktu normatywnego. Wstępowi, a także tytułowi aktu i innym nagłówkom przypisuje szczególną rolę. Elementy te mogą być bowiem wykorzystane do formułowania odpowiednich funkcjonalnych reguł interpretacyjnych oraz reguł poszukiwania odpowiednich fragmentów tekstu (*M. Zieliński*, Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego, Poznań 1972, s. 24; por. też: *J. Królikowski*, Pream-

buła nie tak całkiem bez znaczenia, Rzeczp. z 28.3.2008 r.). Swoistego podsumowania dokonał Sąd Najwyższy, który skonstatował, że przyjmując założenie racjonalności ustawodawcy, należy odrzucić dwie tezy zakładające, że preambuła jest częścią ustawy pozbawioną jakiegokolwiek znaczenia prawnego oraz treść preambuły może pozostawać w sprzeczności z zapisami ustawy, której część wstępną stanowi. Ostatecznie SN sformułował tezę, że pojęcia zawarte w preambule stanowią wiążący materiał interpretacyjny dla odtworzenia *ratio legis* powstania tego aktu prawnego, a zwłaszcza systemu wartości leżącego u jego podstaw [post. SN(7) z 25.2.2016 r., I KZP 17/15, Legalis].

6. Funkcje preambuły. Najczęściej wskazuje się funkcję uzasadnienia przyjętych rozwiązań 6 legislacyjnych, która może być realizowana przez funkcje szczegółowe, określane społecznymi – propagandową, perswazyjną i edukacyjną (wychowawczą). Stanowisko takie budzi jednak wiele zastrzeżeń w doktrynie (*M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego, s. 56–61).

7. Krytyczne podejście do preambuły jako elementu tekstu prawnego. Prezentowane jest 7 stanowisko, że chociaż preambuła jest integralną częścią aktu prawnego, to podział na część artykułowaną i nieartykułowaną jest tożsamy z wyodrębnieniem części normatywnej i nie-normatywnej. Tę drugą część cechuje brak przepisów prawnych jako jednostek redakcyjnych, a sformułowane wypowiedzi nie zawierają norm prawnych (krytyczne bywa też więc podejście do tzw. normatywnego charakteru preambuły por.: *M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego, s. 40, 43–44, 68–78; odmiennie – *E. Ehrlich*, Wstęp do nauki o państwie, s. 111). Z tego względu są one zbędne, a nawet niepożądane (*M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego, s. 56).

8. Zasady techniki prawodawczej – rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20.6.2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283). W § 11 TechPrawodR posadowiono regułę, zgodnie z którą w ustawie nie zamieszcza się wypowiedzi, które nie służą wyrażaniu norm prawnych, a w szczególności apeli, postulatów, zaleceń, upomnień oraz uzasadnień formułowanych norm. Natomiast § 14 ust. 1 TechPrawodR, który odnosi się do części (elementów ustawy) w ogóle nie wymienia preambuły lub wstępu (a jedynie tytuł, przepisy merytoryczne ogólne i szczegółowe, przepisy zmieniające, przepisy przejściowe i dostosowujące, przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy).

9. Wykładnia preambuły. Warto zwrócić uwagę, że chociaż wielokrotnie podkreśla się 9 znaczenie preambuły dla wykładni tekstu prawnego, to trudno znaleźć w literaturze przedmiotu wypowiedzi na temat wykładni samej preambuły. Zdaniem *M.E. Stefaniuk*, wychodząc z założenia, że jest to tekst pochodzący od prawodawcy i sformułowany został w języku prawnym, należy stosować te same dyrektywy co w części artykułowej. Zastosowanie ma zatem wykładnia językowa, systemowa i – jak wskazuje autorka – funkcjonalna, która nabiera szczególnego, niejako podwójnego znaczenia (*M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego, s. 40, 43–44, 68–78; odmiennie – *E. Ehrlich*, Wstęp do nauki o państwie, s. 140–141). Jednak teza o uwzględnianiu wykładni funkcjonalnej przy analizie wykładni nie wydaje się fortunna.

10. Preambuła ustawowa w judykaturze. Niewątpliwie sądy powszechne, jak również Sąd 10 Najwyższy i Trybunał Konstytucyjny chętnie w swoich uzasadnieniach sięgają do preambuł różnorodnych ustaw, przy stosowaniu celowościowych dyrektyw wykładni (*M.E. Stefaniuk*, Preambuła aktu prawnego, s. 487–521). Jak wskazuje Trybunał Konstytucyjny: „Sama w sobie preambuła nie rodzi skutków prawnych dla adresatów ustawy. Nie można jednak twierdzić, że jej brzmienie jest bez znaczenia dla osób objętych lustracją. Ukierunkowuje jednak interpretację ustaw zaskarżonych w tym także ustaw zmienianych tą ustawą, i sposób jej stosowania, i to nakazuje traktować preambułę jako wypowiedź normatywną, mającą znaczenie dla analizy konstytucyjności przeprowadzanej przez Trybunał Konstytucyjny. Preambuła przede wszystkim określa cel ustawy i determinuje jej charakter, co wpływa na ocenę, czy ustawa odpowiada standardom konstytucyjności” (wyr. TK z 11.5.2007 r., K 2/07, OTK-A 2007, Nr 5, poz. 48). Oznacza to, że preambuły pełnią wciąż istotną rolę w praktyce stosowania prawa.

11. Preambuła NielU. „W dążeniu do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego, oraz w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa stanowi się, co następuje: (...)”.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich również zawierała preambułę, określającą cele ówczesnej regulacji. W jednoznaczny sposób charakteryzowały one przyjęty model postępowania w sprawach nieletnich, tj. osób o statusie dziecka, które weszły w konflikt z prawem karnym bądź z zasadami współżycia społecznego, różniący się bardzo od modelu przyjętego na gruncie KK z 1932 r., który w swym założeniu był modelem karnistycznym. Z treści preambuły jednoznacznie wynikało, że postępowanie w sprawach nieletnich unormowane w NielU nie miało charakteru karnego ani *quasi*-karnego i nie polegało na pociąganiu nieletnich do odpowiedzialności z powodu naruszenia norm prawnokarnych bądź zasad współżycia społecznego, lecz ma charakter opiekuńczo-wychowawczo-ochronny, gdyż jego celem jest wzmocnienie opieki nad nieletnimi, objęcie ich odpowiednimi oddziaływaniami wychowawczymi oraz ochrona przed wykołajaniem społecznym. W preambule do NielU sformułowano trzy cele regulacji w niej zawartej. Pierwszym z nich było przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich. Celem drugim było stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego. Celem trzecim – umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa (*P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz, Lex/el. 2019, kom. do Preambuły*).

- 12 12. Ogólna budowa preambuły WspierResNielU.** Preambuła zbudowana jest z trzech, jednozdaniowych akapitów. Przy czym pierwszy wskazuje na wyjściowe, fundamentalne i aksjologiczne założenia, drugi podkreśla znaczenie rodziny w procesie wychowawczym, natomiast w trzecim jest mowa o merytorycznym i aksjologicznym uzasadnieniu przyjętych regulacji. Równocześnie w każdym akapicie określone zostały bliższe i dalsze cele, przyświecające ustawodawcy.
- 13 13. Założenia aksjologiczne – rodzina jako naturalne środowisko rozwoju człowieka.** Rodzina jest podstawowym środowiskiem, które kształtuje system wartości dzieci i młodzieży [*A. Regulska, Rola wartości moralnych w procesie wychowania, Studia nad Rodziną UKSW 2013, R. 17, Nr 1(32), s. 143*]. Jak wskazuje *W. Śmigiełski*, socjologowie wyróżniają dwie główne fazy socjalizacji: socjalizację pierwotną i socjalizację wtórną. Socjalizacja pierwotna odnosi się do okresu niemowlęstwa i wczesnego dzieciństwa. Na tym etapie odbywa się najbardziej intensywna edukacja kulturowa dziecka – poznaje ono język oraz podstawowe wzorce zachowań, które będą podstawą dalszego rozwoju. Rodzina jest zatem naturalną, główną a niekiedy jedyną instytucją socjalizacji. Socjalizacja wtórna odnosi się do rozwoju osobistego dzieci w wieku szkolnym i rozciąga się aż do etapu wczesnej dorosłości. Obok rodziny, której rola na tym tle stopniowo maleje, instytucjami socjalizacyjnymi stają się także szkoła, kościół, ale także grupy rówieśnicze, media, autorytety wieku młodzieńczego, np. sławni sportowcy, muzycy, aktorzy lub celebryci a także konkretne osoby z otoczenia (*W. Śmigiełski, Modele życia rodzinnego. Studium demograficzno-społeczne na przykładzie łódzkiej młodzieży akademickiej, Łódź 2014, s. 27–28*).
- 14 14. Autonomia rodziny i pierwszoplanowa rola rodziców.** Autonomia rodziny i pierwszoplanowa rola rodziców jest niekwestionowalna w polskim systemie prawa. Zasadę tę potwierdza Konstytucja RP (art. 48) oraz Konwencja o prawach dziecka (art. 5, 9 i 18). Odnotować przy tym należy, że poszanowanie autonomii rodziny w polskim systemie prawnym przybiera wręcz skrajny charakter – Rzeczpospolita Polska, ratyfikując Konwencję o prawach dziecka, złożyła deklarację interpretacyjną, zgodnie z którą wykonywanie przez dziecko jego określonych praw, dokonuje się zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza nią. W przyjętym modelu ingerencja w relacje rodzinne (w tym między rodzicami i dzieckiem) powinna mieć charakter wyjątkowy, w sytuacjach uzasadnionych dobrem dziecka (por. art. 3 WspierResNielU) i opisanych w ustawie. Równocześnie nie ma wątpliwości, że detencja nieletniego radykalnie zmniejsza rolę rodziców. Nie dziwi więc zaniepokojenie HFPC, która na podstawie projektu ustawy o nieletnich z 2019 r. wskazywała, że brak jest gwarancji w świetle projektowanych przepisów, że detencja dziecka będzie miała charakter środka stosowanego jedynie w ostateczności oraz możliwość ograniczenia kontaktów nieletniego z rodziną (Opinia do projektu ustawy o nieletnich z 2019 r., <https://www.hfhr.pl/publikacje/monitoring-procesu-legislacyjnego>, dostęp: 15.11.2022 r.). Niepokoić też muszą przesłanki ograniczania i zakazu kontaktu nieletniego, umieszczonego w schronisku dla nieletnich albo tymczasowo umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku

wychowawczym, zakładzie leczniczym dysponującym warunkami wzmocnionego lub maksymalnego zabezpieczenia – por. art. 115 ust. 1 WspierResNielU. W preambule upatrywać zatem można narzędzia do wykładni maksymalnie zwężającej stosowanie tego rodzaju ograniczeń.

15. Pojęcie rodziny. Sąd Najwyższy wskazuje, że w obowiązującym stanie prawnym nie istnieje legalna definicja pojęcia „rodziny” (dodajmy – ustawodawca wskazuje tylko krąg osób zaliczanych do członków rodziny). Można przyjąć, że w przeważającej większości akty prawne zaliczają do rodziny małżonków, ich dzieci wspólne, dzieci drugiego małżonka, dzieci przysposobione, przyjęte na wychowanie w ramach rodziny zastępczej, dzieci znajdujące się pod opieką (prawną), a niekiedy nawet dzieci obce przyjęte na wychowanie i utrzymanie, jeśli rodzice nie żyją lub nie mogą zapewnić im utrzymania albo też zostali pozbawieni lub ograniczeni we władzy rodzicielskiej. Najszerze pojęcie rodziny przewiduje ustawa z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa – art. 113 § 3 (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1540 ze zm.) i art. 691 ustawy z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360) (wyr. SN z 13.4.2005 r., IV CK 648/04, Legalis). Szerokim zakresem pojęcia rodziny operuje ustawa z 12.3.2004 r. o pomocy społecznej – art. 6 pkt 14 (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 2268 ze zm.), zgodnie z którą rodzina to osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące.

16. Społeczne znaczenie rodziny. Rodzina zapewnia ciągłość kultury, jest pierwszym miejscem, w którym jednostka zapoznaje się z kulturowym dziedzictwem społeczeństwa: językiem, wartościami, normami, obyczajami i standardami moralności (*P. Sztompka*, Socjologia. Analiza społeczeństwa, Kraków 2012, s. 276). Instytucjonalne podejście do rodziny wypływa z analizy jej funkcji i pozycji w społeczeństwie. W analizie rodziny jako instytucji bierze się pod uwagę:

- 1) jej formalne ustanowienie;
- 2) funkcjonowanie według określonych norm społecznych;
- 3) realizację funkcji niezbędnych w rozwoju społeczeństwa.

Rodzina jest grupą formalną i społecznie uznaną. Wynika to z faktu, iż społeczeństwa wypracowują właściwą sobie formę zawiązywania oraz ewentualnego rozwiązywania małżeństw. Rodzina nie jest tylko prywatną sprawą tworzących ją ludzi, podlega opiece i kontroli ze strony społeczeństwa (*A. Kwak*, Uniwersalność instytucji rodziny i kierunku jej przemian, *Życie Rodzinne – Uwarunkowania Makro i Mikrostrukturalne Roczniki Socjologii Rodziny XIV UAM*, Poznań 2002, s. 14). Podkreśla się ponadto, że rodzina pełni różnorodne funkcje nie tylko wobec jednostki (członka rodziny), ale też społeczeństwa – wypełnianie zadań wynikających z ogólnospołecznych potrzeb (*A. Kwak*, Uniwersalność instytucji rodziny, s. 16). Dobrze funkcjonujące rodziny mają korzystny wpływ na całokształt społeczeństwa obywatelskiego i przeciwdziałają atomizacji społeczeństwa [*M. Bartoszewicz*, w: *M. Haczowska* (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Lex/el. 2014].

17. Psychologiczne znaczenie rodziny. Rodzina jest prymarnym kontekstem rozwojowym. Procesy rozwojowe członków rodziny dokonują się za pomocą bezpośrednich interakcji. Jest to podstawowa różnica między rodziną a innymi środowiskami rozwojowymi, takimi jak pozarodzinne instytucje wychowawcze (przedszkole, szkoła), środowisko pracy i inne grupy społeczne, których oddziaływanie nie bazuje na tak bliskich kontaktach. Rodzina – niezależnie od jej charakteru formalnoprawnego – jest dla jednostki pierwszym i najważniejszym środowiskiem społecznym. To rodzice są pierwszymi opiekunami zaspokajającymi potrzeby biologiczne, psychiczne i społeczne dziecka, i pierwszymi wychowawcami przygotowującymi je do samodzielnego życia w społeczeństwie. Dziecko rodzi się jako jednostka zależna od opieki dorosłych. Poczucie bezpieczeństwa małego dziecka wiąże się ściśle z poczuciem uzależnienia od dorosłych. Rodzina, jako środowisko naturalne, najlepiej potrafi zagwarantować potrzebne warunki, stworzyć optymalny kontekst rozwojowy. Wpływ rodziców, jako oddziaływania zamierzone i niezbędne do prawidłowego rozwoju psychicznego i społecznego dzieci, ma decydujące znaczenie ze względu na procesy formowania osobowości. W tym aspekcie podkreśla się rolę intencjonalnych działań wychowawczych rodziców, a rodzinę traktuje się jako podstawowe środowisko wychowawcze. Ponadto zwraca się uwagę na nieintencjonalne oddziaływania rodziców poprzez procesy społecznego uczenia się – modelowania i identyfikacji (*L. Bakiera*, Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana, *Obrazy Życia Rodzinnego Z Perspektywy Interdyscyplinarnej Roczniki Socjologii Rodziny XVII UAM*, Poznań 2006, s. 108).

18. Kształt rodziny – matka i ojciec. Ustawodawca, przywołując pojęcie rodziny, wskazuje na rolę rodziców – matki i ojca. Nawiązuje w ten sposób do tradycyjnego, ale tylko jednego

z wielu, modeli rodziny. *P. Sztompka* zaznacza, że „na pierwszy rzut oka definicja rodziny wydaje się prosta: trwała wspólnota składająca się z rodziców, dzieci i krewnych, powiązanych istotnymi wartościami i interesami. Problem jednak w tym, że wspólnota taka przybierała w toku historii niezwykle różnorodne formy, a i dzisiaj różni się bardzo pomiędzy cywilizacjami, obszarami kulturowymi czy nawet poszczególnymi krajami. Co więcej ulega szczególnie szybkim przemianom w naszych czasach, powodując spory na temat tego, co jeszcze jest, a co już nie jest rodziną” (*P. Sztompka*, Socjologia, s. 275). We współczesnej socjologii rodziny i demografii społecznej przeważa stanowisko, zgodnie z którym rodzina stanowi byt otwarty, ewoluujący wraz z zachodzącymi zmianami społecznymi. W literaturze zachodniej coraz powszechniej pojawiają się publikacje, w których pisze się nie o rodzinie, ale o rodzinach, co ma podkreślać, iż sytuacja, w której istniał jeden – niejako „jedynie słuszny” model rodziny, jest stopniowo wypierana przez wyłaniający się obraz relatywnej ponowoczesności, w której to wspólnie koegzystuje wiele różnorodnych oraz niekiedy silnie zróżnicowanych wewnętrznie form rodzinnych i form alternatywnych wobec rodziny. Zgodnie z tym stanowiskiem, rodziną jest jakakolwiek grupa dorosłych i/lub dzieci, pozostających we wzajemnej relacji, będącej fundamentem miłości (*W. Śmigiełski*, Modele życia rodzinnego, s. 18–19). We współczesnym piśmiennictwie wymienia się przykładowo następujące rodzaje rodzin: rodzina niepełna, rodzina pełna, rodzina zastępcza, rodzina zastępcza zawodowa i jej typy: specjalistyczna i zwykła, rodzina zastępcza niezawodowa i zastępcza, rodzina patchworkowa, gejowska, przysposabiająca, rozbita, niepełna, zrekonstruowana, klasyczna, nuklearna, binuklearna (z opieką naprzemienną), dwupokoleniowa, wielopokoleniowa, wielodzietna, tradycyjna, typowa, współczesna, zwykła, nomadyczna (dojazdowa), wizytowa, monogeniczna, a także przez niektórych traktowane jako alternatywne formy życia rodzinnego (pozycjonowanie zależy często od przyjętego systemu wartości): monoparentalność (samodzielny rodzic z dzieckiem/dziećmi), egalitarne małżeństwo monogamiczne (małżeństwo partnerskie), kohabitacja (konkubinat), a także związki typu DINKS (*Double Income No Kids*), LAT (*Living Apart Together*), LiL (*Live-in Lover*), układy sieciowe seniorów (*I. Burkacka*, Monoparentalność, wielorodzina i rodzina zrekonstruowana. Współczesne nazwy modeli życia rodzinnego, *Artes Humanae* 2017, Vol. 2, s. 72–86). Alternatywne formy życia rodzinnego wobec zinstytucjonalizowanego małżeństwa i rodziny występowały we wszystkich epokach i kulturach, miały jednak charakter marginalny (*L. Bakiera*, Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej, s. 102). Warto także dodać sytuacje, gdy to dziadkowie (ewentualnie starsze rodzeństwo) stają się prawnymi opiekunami małoletnich, też tworząc rodzinę. Równocześnie odnotować należy także wątpliwość, czy terminy matka i ojciec uwzględniają rozwój medycyny i m.in. ustawę o leczeniu niepłodności, przewidującą medycznie wspomagana prokreację w postaci dawstwa partnerskiego, dawstwa innego niż partnerskie oraz dawstwo zarodka (por. *J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz*, Prawo rodzinne, Warszawa 2012, s. 248–250).

- 19** 19. **Znaczenie rodziny a regulacje ustawy.** Nie ma wątpliwości, że środki przewidziane w WspierResNielU, związane z odłączeniem od środowiska rodzinnego nie stanowią realizacji założenia o szczególnym znaczeniu rodziny. Oczywiście rzeczą jest, że takie środki w ustawie być muszą, jednak niektóre regulacje ograniczają rolę rodziny w stopniu znacznie dalszym w porównaniu ze wcześniejszym stanem prawnym. Przykładem może być obligatoryjne umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym, który dopuścił się określonego czynu karalnego (art. 15 ust. 2 WspierResNielU).
- 20** 20. **Wsparcie rodziny w wychowaniu.** Nie dla każdej rodziny samodzielne wypełnianie jej funkcji jest możliwe. Wynikać to może m.in. z niskich umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziców, niskiego poziomu zaradności życiowej lub samooceny i kontroli nad własnym życiem, cech osobowościowych lub problemów psychologicznych rodziców, niskiej dojrzałości społeczno-emocjonalnej rodziców bądź ich trudnej sytuacji społecznej, a także patologii społecznej w rodzinie. Rodziny problemowe, dysfunkcyjne wymagają wszechstronnego wsparcia, które jest im udzielane w miarę możliwości i które ma na celu pobudzenie do normalnego funkcjonowania, na podstawie zasobów własnych rodziny, przywracając zdolności opiekuńczo-wychowawcze, a także wiarę we własne możliwości zmiany swojej sytuacji [*E. Dybowska, K. Wojtanowicz*, Wspieranie rodziny z perspektywy asystenta rodziny, *Praca Socjalna* 2020, Nr 5(35), s. 51–52].
- 21** 21. **Zasada subsydiarności.** Prawo rodzinne i opiekuńcze w art. 95–97 ustawy z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.) określa obowiązki wynika-

jące z władzy rodzicielskiej lub opieki prawnej nad małoletnimi dziećmi, z których jednoznacznie wynika, że to właśnie na rodzicach i opiekunach spoczywa obowiązek dbałości o dobre wychowanie, troszczenia się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i o należyte przygotowanie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do uzdolnień dziecka. Państwo i inne podmioty mogą rodzicom w tym względzie pomagać, ale – co do zasady – nie powinny ich w tych obowiązkach wyręczać albo z tych obowiązków zwalniać. Przejęcie opieki i wychowania nad dzieckiem od jego rodziców powinno mieć miejsce w ostateczności i to przez jak najkrótszy czas i nie powinno ich uwalniać od odpowiedzialności za dobre wychowanie własnego potomstwa (*P. Górecki, V. Konarska-Wrzosek, Postępowanie w sprawach nieletnich, 2019, kom. do Preambuły*).

22. System wsparcia dziecka i rodziny. System taki opiera się na wielu regulacjach, zaś do podstawowych z nich należą: ustawa z 9.6.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 447 ze zm.), PomSpołU, ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2021 poz. 1249 ze zm.), ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1119 ze zm.), ustawa z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2050 ze zm.), ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 24.4.2003 r. (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1327 ze zm.). Wsparcie finansowe jest przedmiotem regulacji ustawy z 11.2.2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1577). Do takiego systemu niewątpliwie – z założenia – należy ustawa o wsparciu i resocjalizacji nieletnich.

23. Ochrona i wsparcie rodziny ze strony państwa. Celem efektywnego wsparcia rodziny państwo stworzyło system, uregulowany WspRodzU. Zgodnie z jej art. 2 ust. 1, wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie do wypełniania tych funkcji. Konstrukcja wspierania rodziny opiera się na założeniu, że najlepszym środowiskiem dla dziecka jest jego własna rodzina, więc jeżeli dochodzi do różnego rodzaju dysfunkcji lub deficytów, w pierwszej kolejności należy spróbować pomóc rodzinie w ich przezwyciężeniu (*J.M. Łukasiewicz, R. Łukasiewicz, Prawo rodzinne, s. 358–359*).

24. Wtórny charakter WspierResNieU. Przyjąć należy, że WspierResNieU jest dopiero dalszym, niejako wtórnym elementem systemu wspierania rodziny, gdy sytuacja staje się poważnym zagrożeniem dla socjalizacji dziecka, na który należy patrzeć, uwzględniając przepisy KRO (np. 109 § 2 pkt 5). O szczególnej relacji między ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej a ustawą o wsparciu i resocjalizacji nieletnich świadczyć może także preambuła pierwszej z nich o treści: „Dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami – uchwała się, co następuje (...)”.

25. Przepisy konkurujące. Analizowana ustawa jest tylko jednym z narzędzi zapewniania troski i wsparcia nieletnim ze strony państwa i społeczeństwa. Kwestie te reguluje przede wszystkim Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Czasem zdarzają się sytuacje, że dochodzi do *sui generis* konkurencji praw i obowiązków wobec stwierdzenia konieczności udzielania wsparcia. Przykładem tego może być problem rozgraniczenia między postępowaniem wobec nieletniego a postępowaniem o ograniczenie rodzicom nieletnich władzy rodzicielskiej. Jak przy tym podkreśla się w piśmiennictwie, niedopuszczalna jest możliwość prowadzenia obu tych postępowań równoległe (szerzej – *A. Haak-Trzuskawska, H. Haak, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2015, s. 7*).

26. Deklarowane wsparcie rodziny a regulacje WspierResNieU. Trudno dostrzec regulacje, które rzeczywiście i adekwatnie wspierałyby rodzinę niewydolną wychowawczo. Przepisy art. 18–20 WspierResNieU wydają się dalece niewystarczające. *P. Kobes* zarzuca, że wciąż brakuje w analizowanej ustawie systemowych rozwiązań w zakresie tzw. pedagogizacji rodziny

[P. Kobes, Komentarz do projektu ustawy o wspieraniu resocjalizacji nieletnich z 20 lipca 2021 r. – wybrane zagadnienia, Zeszyty Naukowe Collegium Witelona 2022, Nr 42(1), s. 115].

- 27 27. System wartości.** „Wartości moralne to wskazania, jak mądrze i dobrze żyć. Służą powszechnemu dobru. Stanowią kompas przy podejmowaniu właściwych decyzji i działań, dają poczucie sensu, budują dobre relacje z ludźmi, służą utrzymaniu życia na naszej wspólnej planecie” (<https://calapolskacztyadzieciom.pl/dla-edukatorow/nauczanie-wartosci/uniwersalne-wartosci-moralne>, dostęp: 15.11.2022 r.; por. także: I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem w świat wartości*, Warszawa 2007). Nie ma wątpliwości, że kształtowanie systemu wartości jest niezwykle istotną kwestią w procesie wychowania dzieci i młodzieży oraz stwarzania im warunków do prawidłowego rozwoju. Wypracowanie i ukształtowanie właściwej i trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego życia i podejmowania odpowiedzialnych decyzji, dokonywania pewnych wyborów oraz przejawiania określonych zachowań (A. Regulska, *Rola wartości moralnych*, s. 143).
- 28 28. Wychowanie respektujące chrześcijański system wartości.** Podzielić należy pogląd, że „wieloznaczność, nieostrość, silna kontekstowość pojęcia wartości chrześcijańskich każe się nim posługiwać ostrożnie, ze świadomością niebezpieczeństw związanych z jego użyciem” [A. Bronk, *Wartości chrześcijańskie (uwagi amatora)*, Roczniki Filozoficzne, Vol. 41, Nr 2]. Najczęściej przyjmuje się, że na pojęcie wartości chrześcijańskich składają się trzy zasady: afirmacja człowieka, hierarchia wartości (ład życia ludzkiego wyznaczony podstawowymi wartościami na linii: osoba – rodzina – społeczność – Kościół – Bóg) i tradycja, zaś wśród wartości wymienia się: prawdę, dobro, wolność i miłość (A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie jako elementy tożsamości kulturowej*, *Cywilizacja i Polityka* 2017, t. 15, Nr 15, s. 167). Często przywołuje się tezę o ich uniwersalnym charakterze, co musi budzić pewne wątpliwości. Jednak z pewnością nadużyciem jest twierdzenie, że w polskiej kulturze stosunek do wartości chrześcijańskich jest sprawdzianem rzeczywistego odniesienia do kultury narodowej (A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie*, s. 165). Konieczne jest także wskazanie jakie zasady nie są tolerowane przez chrześcijański system wartości – otwartość wobec ludzi innych wyznań, ludzi o innej orientacji seksualnej, ludzi mających inny system wartości; nie do pogodzenia jest prawo do samostanowienia i wyboru zachowań sprzecznych z dekalogiem, a zatem wartości i model postępowania ważny dla wielu członków polskiego społeczeństwa.
- 29 29. Uniwersalny system wartości.** J.J. Jadacki twierdzi, że każda wartość jest pochodną pewnej normy, jest *sui generis* reifikatem tej ostatniej (J.J. Jadacki, *Co wiemy o wartościach*, *Przegląd Filozoficzny* 1993, s. 161). Diagnostując obraz dzisiejszego świata, podnosi się, że dawniej w stabilnych, związanych z tradycją społeczeństwach o jednolitych podstawach wartościujących natury religijnej i moralnej panowała zgoda co do podstawowych wartości i ich porządku (J. Mariański, *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym*. Studium socjologiczne, PIW, Warszawa 2010, s. 22). Obecnie zaś wartości wytwarzane przez kulturę, religię, filozofię podlegają zmianie w zależności od rodzaju, a dokładnie od siły jej dążenia do nadania sobie trwałej tożsamości, przekształcając się w zmienne, krystalizujące na chwilę formy (G. Lubowicka, J. Maj, *Uniwersalne, tradycyjne wartości w ponowoczesności – kryzys czy zmiana?*, *Edukacja Etyczna* 2016, Nr 12, s. 69–75). Nie ma więc racji A. Regulska, gdy twierdzi, że wartości moralne są trwałe, ogólnoludzkie, ponadczasowe i uniwersalne, ponieważ wyrosły ze zrozumienia natury człowieka (zaś dojrzałość człowieka ujawniać ma się w „postawie broniącej wartości ponadczasowych, wzorców i ideałów zgodnych z Dekalogiem oraz nakazem miłości bliźniego i personalistyczną wizją człowieka w ogóle”; A. Regulska, *Rola wartości moralnych*, s. 149). Niemniej w materiałach dydaktycznych wśród uniwersalnych wartości moralnych wymienia się: szacunek, uczciwość, odpowiedzialność, odwagę cywilną, samodyscyplinę, pokojowość, przyjaźń, solidarność, sprawiedliwość, optymizm, piękno, życzliwość, przyzwoitość, wolność i mądrość (<https://calapolskacztyadzieciom.pl/dla-edukatorow/nauczanie-wartosci/uniwersalne-wartosci-moralne>, dostęp: 15.11.2022 r.; por. także: I. Koźmińska, E. Olszewska, *Z dzieckiem w świat wartości*) i wydaje się, że dla takiego katalogu można stwierdzić powszechny konsensus.
- 30 30. Chrześcijański system wartości uniwersalnym systemem wartości.** Niejednokrotnie można spotkać się z wypowiedzią w przestrzeni publicznej, że chrześcijański system wartości ma charakter uniwersalny (por. np. A. Frączek, *Rodzina i wartości chrześcijańskie*, s. 166), tak też ukształtowana została końcowa fraza w pierwszym zdaniu Preambuły. Ta teza wymaga

odpowiedzi na dwa pytania – czy istnieje odrębny system chrześcijańskich wartości, a jeśli tak – czy może być on systemem uniwersalnym. Odrębności nie widzi *J.J. Jadecki*, wskazując, że wśród wartości uznawanych za chrześcijańskie nie ma takich, które są wartością właściwą dla świata chrześcijańskiego (*J.J. Jadacki*, Co wiemy o wartościach, s. 162–163). Czy w takim razie, jest to system uniwersalny? Nie, ponieważ w takim ujęciu zidentyfikować można – w ślad za słowami *Z. Cackowskiego* – nieadekwatne ujmowanie wartości uniwersalnych w danym systemie wartości, które może mieć dwie formy. Pierwsza z nich polega na partykularyzowaniu tego, co uniwersalne (partykularne zawłaszczanie wartości uniwersalnych). Druga postać nieadekwatności polega – w przeciwieństwie do pierwszej – na nieuprawnionej uniwersalizacji tego, co partykularne. Trudno nie zgodzić się z tezą „że w chrześcijańskim systemie wartości tkwią wartości uniwersalne, a zatem oferta chrześcijańskiej uniwersalności nie jest całkiem bezpodstawna. Ale, z drugiej strony, chrześcijaństwo jest też obciążone partykularnością, której świadomość powinna owocować powściągliwością, skromnością, rozważą, bowiem w niewątpliwej partykularności innych wyznań i postaw światopoglądowych (islam, judaizm, humanizm, ateizm) też tkwią wartości uniwersalne. Biada światu, w którym wszystkie te systemy zderzą się ze sobą, a każdy będzie przeświadczony o swojej całkowitej, absolutnej i wyłącznej uniwersalności”. Ponadto takie podejście, co słusznie podkreśla autor, dzieli ludzi nawet tam, gdzie łączą ich okoliczności życia (*Z. Cackowski*, Wartości chrześcijańskie nie są uniwersalne, Przegląd Filozoficzny 1993, s. 165–171). Innymi słowy, ustawodawca w tej części preambuły w sposób nieuprawniony zrównał niemal chrześcijański system wartości z uniwersalnymi zasadami etyki.

31. Deklaracja ograniczonego wsparcia. W preambule ustawodawca zadekretował, iż Rzeczpospolita Polska otacza rodzinę ochroną i wsparciem w wychowaniu, które respektując chrześcijański system wartości, za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Rodzi się więc pytanie, co z rodzinami, żyjącymi wedle innych zasad. 31

32. Umocnianie poczucia odpowiedzialności rodziny za przygotowanie dziecka do życia w społeczeństwie. Ustawodawca podkreśla odpowiedzialność rodziny za socjalizację dziecka. Zgodnie z przepisem art. 96 § 1 KRO rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je do życia w społeczeństwie. Wskazuje się, że odpowiedzialność rodziców wobec dzieci stanowi podwalinę istnienia ludzkości [Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców, opracowana przez Europejskie Stowarzyszenie Rodziców (EPA) z 1992 r., <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/prawa-rodzicow>, dostęp: 15.11.2022 r.]. Zdaniem *G. Jędrejka*, przez obowiązek należytego przygotowania do pracy dla dobra społeczeństwa z art. 96 § 1 KRO należy rozumieć wychowanie dziecka zgodnie z systemem wartości, który jest uznawany w polskim społeczeństwie. Dziecko powinno być zatem wychowywane w poszanowaniu wartości wspólnych dla społeczeństwa. Przeciwny model wychowania opiera się na wpajaniu dziecku, że najważniejsze jest zaspokajanie własnych potrzeb bez liczenia się z innymi (*G. Jędrejek*, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany, Lex/el. 2019, art. 96). Swoistym wzmocnieniem odpowiedzialności (i normą sankcjonującą) jest przepis art. 105 § 1 ustawy z 20.5.1971 r. –Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.), zgodnie z którym karze podlega kto przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej dopuszcza do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe i wskazującego na demoralizację nieletniego. Jak słusznie wskazuje *A. Michalska-Warias*, rodzic, który zaniedbuje swoje obowiązki wobec dziecka, nie odpowiada za czyny popełnione przez nie, lecz dopuszcza się odrębnego typu czynu zabronionego, właśnie polegającego na rażącym naruszeniu swoich obowiązków, a jego odpowiedzialność jest niezależna od ewentualnej odpowiedzialności samego nieletniego [*A. Michalska-Warias*, w: *T. Bojarski* (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz aktualizowany, Lex/el. 2022, art. 105). 32

33. Przygotowanie dziecka do życia we wspólnocie. Człowiek jest istotą społeczną. Potrzeba kontaktów społecznych jest naturalną potrzebą człowieka, a jej deprywacja powoduje zaburzenia zarówno w sferze funkcjonowania społecznego, jak i psychicznego. Z socjologicznego punktu widzenia rodzina jest grupą pierwotną, gdyż stanowi środowisko, w którym rozpoczyna się uspołecznienie jednostki (*L. Bakiera*, Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej, s. 101–102). 33

- 34 34. Dziecko jako indywidualnie kształtowana jednostka.** Wychowanie każdego dziecka powinno uwzględniać jego godność i wynikającą z niej indywidualność, co oznacza stwarzanie warunków jego rozwoju w miarę możliwości i potrzeb dziecka (tzw. humanizm edukacyjny) z uwzględnieniem jego odrębności psychicznej i emocjonalnej. Wyznacznikiem podmiotowości dziecka w procesie edukacji i wychowania jest jego autonomia [równouprawnienie w podejmowaniu decyzji i decydowaniu o sobie; por.: *J. Skibska*, Podmiotowość dziecka w procesie edukacji – idea pedagogiki Janusza Korczaka we współczesnej praktyce pedagogicznej, w: *K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz* (red.), *Edukacja Jutra – Uwarunkowania współczesnej szkoły*, Sosnowiec 2013, s. 340–344].
- 35 35. Wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich.** Jak wskazuje *M. Ożóg*, elementem wychowania dziecka do życia w społeczeństwie powinno być wpajanie dzieciom obowiązków konstytucyjnych, określonych w art. 82–86 ustawy z 2.4.1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 78, poz. 483; *M. Ożóg*, Prawo rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniem i w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., *St.zPr.Wyz.* 2015, Nr 18, s. 268). Nie tracąc z pola widzenia charakteru i funkcji WspierResNielU, budzi wątpliwości jednak brak przywołania świadomości praw nieletnich jako niezbędnego elementu wychowania nieletniego.
- 36 36. Przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych.** Podnosi się, że konstrukcja całego systemu (podobnie jak w przypadku wcześniejszej regulacji) umożliwia reakcję dopiero po wychwyceniu przejawów demoralizacji, a nie w przypadku zagrożenia demoralizacją, trudno więc mówić o przeciwdziałaniu (*P. Kobes*, Komentarz do projektu ustawy, s. 115). Słusznie jednak zauważa *A. Grześkowiak*, nie kwestionując konieczności profilaktyki wedle koncepcji „dziecka w niebezpieczeństwie” lub „dziecka zagrożonego”, że wspomniana ochrona jest przede wszystkim powinnością rodziców (*A. Grześkowiak*, *Prawo nieletnich*, Warszawa 2020, s. 58–59).
- 37 37. Pojęcie demoralizacji.** „Demoralizacja” i „dopuszczanie się czynów karalnych” to pojęcia opisane w ustawie, wciąż jednak budzą ogromne wątpliwości, zwłaszcza pierwsze z nich (por. przykładowo: *G. Harasimiak*, Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi, *Szczecin* 2001, s. 155–164; *A. Grześkowiak*, *Prawo nieletnich*, s. 57–71). Nie ulega wątpliwości, że opisem stanu demoralizacji i jego przejawów powinni zająć się psychologowie, pedagodzy czy socjologowie, a nie prawnicy, którzy nie mają kompetencji do diagnozowania zjawisk patologicznych, tak w ujęciu społecznym, jak i jednostkowym. Brak *de facto* definicji demoralizacji, jej objawowy charakter z otwartym katalogiem zachowań, wśród których znajdują się wspomniane dalej zasady współżycia społecznego rodziców muszą ogromny niepokój co do możliwości podejmowania arbitralnych, niezasadnych decyzji i ocen w tym zakresie, zwłaszcza na podstawie przywołanego w preambule chrześcijańskiego systemu wartości. Uwaga jest tym bardziej zasadna, że w piśmiennictwie wskazuje się, iż demoralizacja jest wiązana z łamaniem zasad moralnych przez nieletniego (*A. Grześkowiak*, *Prawo nieletnich*, s. 63). Takich niebezpieczeństw, na gruncie NielU, nie widział m.in. *T. Bojarski*, wskazując na trudności skonstruowania definicji syntetycznej pojęcia demoralizacji oraz brak trudności w interpretacji tego pojęcia w praktyce orzeczniczej (*T. Bojarski*, w: *T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz*, *Postępowanie w sprawach nieletnich*. Komentarz, Warszawa 2016, s. 66).
- 38 38. Przystępczość nieletnich.** Pojęcie przystępczości nieletnich używane w piśmiennictwie i judykaturze ma konotacje kryminologiczne, a nie prawnokarne. Chodzi o różnego typu naruszenia norm prawnych bez względu na ich ciężar gatunkowy i formalną przynależność do przestępstw lub wykroczeń. Pojęcie przystępczości nieletnich nie może być także wiązane z formalnymi definicjami przestępstwa lub wykroczenia z uwagi na przyjęte w ustawodawstwie karnym domniemanie niezdolności sprawców nieletnich do zawinienia, co jest niezbędne dla bytu przestępstwa lub wykroczenia i dla możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za zachowania naganne. Pojęcie przystępczości nieletnich ma zatem charakter dość umowny i obejmuje zachowania naganne odpowiadające ustawowym znamionom czynów zabronionych pod groźbą kary, jakie zostały spenalizowane w polskim porządku prawnym. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że polskie prawo nie przewiduje tzw. przestępstw statusu – związanych ze statusem osób nieletnich, czyli czynów zabronionych jako przestępstwa tylko wtedy, gdy ich sprawcami są osoby nieletnie (niedojrzałe z racji młodego wieku), takich jak np. picie alkoholu, palenie papierosów,

przebywanie w miejscach publicznych, w lokalach gastronomicznych lub rozrywkowych w godzinach wieczornych lub w nocy (*P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, Postępowanie w sprawach nieletnich, 2019, kom. do Preambuły*).

39. Stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego. W piśmiennictwie wskazuje się (na tle NielU, ale – jak się wydaje – idea taka pozostaje wciąż aktualna), że podejmowanie działań i stosowanie środków przewidzianych nie mają na celu pociągania nieletnich do jakiegokolwiek odpowiedzialności za zachowanie lub zachowania naganne, jakich się dopuścili, represjonowania ich ani piętnowania z tego powodu, a udzielenie pomocy potrzebnej do wyjścia z niekorzystnej sytuacji, w jakiej się znaleźli z powodu demoralizacji i nieprzestrzegania obowiązujących norm społecznych (w tym w szczególności prawnych). Pomoc ta ma polegać na stworzeniu odpowiednich dla każdego nieletniego warunków do tego, aby zaczął normalnie funkcjonować w społeczeństwie, tak jak przystało na młodego człowieka w określonym wieku. Chodzi o stworzenie warunków do kontynuowania nauki i sprzyjających prawidłowemu wychowaniu i rozwojowi jednostki, tak aby żaden nieletni nie został wyrzucony poza system szkolny i w sposób trwały nie znalazł się na marginesie życia społecznego (*P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, Postępowanie w sprawach nieletnich, 2019, kom. do Preambuły*).

40. Zasady współżycia społecznego. Pojęcie to występuje trzy razy w WspierResNielU, w tym w samej preambule i – co niezmiernie istotne – katalogu objawów demoralizacji. W piśmiennictwie wskazuje się na kontrowersyjny charakter pojęcia i jego socjalistyczny rodowód (*M. Cetnarowicz, Zasady współżycia społecznego a dobre obyczaje, IN 2007, Nr 2–3, s. 112–113*). Są to normy nieskodyfikowane, a odnoszące się do postępowania jednych wobec drugich, znajdujące szerszą aprobatę społeczną (*P. Górecki, S. Stachowiak, Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz, Warszawa 2010, s. 18*). *A. Grześkowiak* podnosi, że zasady te mają walor aksjologiczny, gdyż stanowią je normy moralne czy obyczajowe, a powiązane powinny być z wartościami konstytucyjnymi oraz powinny być odnoszone do wartości powszechnie uznawanych w społeczeństwie, jako wyraz dziedzictwa i składnik kultury europejskiej. Autorka przyznaje przy tym, że jako element pojęcia demoralizacji, jest to kryterium wyjątkowo mało gwarancyjne, otwierające furtkę do dowolności i arbitralności (*A. Grześkowiak, Prawo nieletnich, s. 62–63 i 66*).

41. Popadnięcie nieletniego w konflikt z zasadami współżycia społecznego. Sformułowanie to oznacza nieprzestrzeganie norm pozaprawnych określających pewne reguły postępowania jednych osób wobec drugich, które obowiązują w danym społeczeństwie celem należytego (poprawnego i bezkonfliktowego) współistnienia jego członków (*P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, Postępowanie w sprawach nieletnich, 2019, kom. do Preambuły*).

42. Efektywność resocjalizacji nieletnich prowadzonej w środowisku zamkniętym w Polsce. Wielu reprezentantów kryminologii, penitencjarystyki oraz pedagogiki resocjalizacyjnej krytykuje możliwość resocjalizacji w warunkach izolacji społecznej, a nawet sam sens procesu wychowania resocjalizującego. Zdaniem *M. Bernasiewicza* i *M. Noszczyk-Bernasiewicz* w aktualnych realiach prawnych (mowa o ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich) oraz społecznych (brak małżeństw oraz osób samotnych zainteresowanych utworzeniem rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych) nie ma alternatywy dla resocjalizacji prowadzonej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz zakładach poprawczych (i schroniskach dla nieletnich). Przyczyn słabej efektywności resocjalizacyjnej tych placówek (recydywa oscyluje wokół 50%) – zdaniem autorów – upatrywać należy nie tyle w ubogiej ofercie resocjalizacyjnej (jest wręcz odwrotnie), lecz w mankamentach systemów wczesnej interwencji oraz opieki następczej. Na defekty systemu wczesnej interwencji wskazują między innymi liczne absurdy orzecznicze – wielu nieletnich czuje się bezkarnie, ponieważ pozwala im się na swobodne kontynuowanie procesu własnej demoralizacji. Ponadto brak odpowiedniej polityki państwa – zachęty i wsparcia dla rodzin zastępczych zawodowych specjalistycznych zdolnych do prowadzenia procesu resocjalizacji osób niedostosowanych w warunkach naturalnych – i wreszcie brak systemu pozwalającego na zaopiekowanie się nieletnimi opuszczającymi placówki zamknięte (którzy w ten sposób skazywani są na bezrobocie, bezdomność lub powrót do patologicznych środowisk rodzinnych) uważają autorzy za prawdziwe przyczyny niskiej efektywności resocjalizacji instytucjonalnej w Polsce. Równocześnie autorzy nie mają wątpliwości, że osiągnięcia resocjalizacyjne, a z drugiej strony skrajnie trudne konteksty

biograficzne wychowanków placówek korekcyjnych pokazują, że placówki zamknięte są niezbędnym i zdolnym do odnoszenia sukcesów elementem systemu resocjalizacji [M. Bernasiewicz, M. Noszczyk-Bernasiewicz, Efektywność resocjalizacji nieletnich prowadzonej w środowisku zamkniętym w Polsce, *Chowanna* 2019, t. 2(53), s. 49–65].

- 43 43. Resocjalizacja a środki przewidziane w ustawie.** Wśród wielu środków przewidzianych w WspierResNielU, jako sprzeczne z celem w postaci stwarzania warunków powrotu do normalnego życia odczytać należy możliwość przedłużenia wykonywania środka poprawczego do 24. roku życia. Zdaniem P. Kobesa to rozwiązanie stanowi zakamuflowaną formę pozbawienia wolności, która jest niezawodnym przepisem na trwałą destrukcję jednostki i jej definitywne wykołajenie ze społeczeństwa (P. Kobes, Komentarz do projektu ustawy, s. 114).
- 44 44. Mediacja jako narzędzie wspierające poczucie odpowiedzialności nieletnich.** Wśród środków przeciwdziałania demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych (Dział II) ustawa nie przewiduje mediacji, chociaż bez wątpienia udział w mediacji może przynieść ogromne korzyści wychowawcze. Stosowne regulacje znajdują się dopiero w art. 57 ust. 3 WspierResNielU, a zatem w części regulującej zasadniczo kwestie procesowe. W myśl przywołanego przepisu postępowanie mediacyjne powinno zmierzać do wzbudzenia w nieletnim poczucia odpowiedzialności za skutki czynu zabronionego, którego się dopuścił, oraz do zawarcia ugody w przedmiocie naprawienia wyrządzonej szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Nie ma wątpliwości, że dzięki mediacji młody człowiek, który dopuścił się czynu karnego ma szansę na bezpośrednią konfrontację z osobą, która została pokrzywdzona jego czynem, może dostrzec negatywne skutki swojego zachowania w życiu konkretnej osoby, zetknąć się z jej emocjami, stratą i krzywdą. W trakcie mediacji obie strony mogą wspólnie ustalić sposób zadośćuczynienia i naprawienia wyrządzonej krzywdy, który będzie zgodny z ich potrzebami. W przypadku nieletniego sprawcy jest to szczególnie ważne, gdyż uczy się on przyjmowania odpowiedzialności za swoje czyny oraz samodzielnego podejmowania decyzji. Mediacja to także szansa na świadome wyrażenie przeprosin wobec drugiego człowieka oraz dobrowolne zobowiązanie do naprawienia wyrządzonej krzywdy. W tym wymiarze mediacja może przyczynić się więc do realizacji celów wychowawczych wobec nieletniego [por.: E. Bieńkowska, Mediacja w sprawach nieletnich, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2009; M. Urbańska, Mediacja w sprawach nieletnich – wymiar wychowawczy, *Lubelski Rocznik Pedagogiczny* 2021, t. XXXX, z. 1, s. 129–139; L. Indan-Pykno, Mediacja w sprawach nieletnich – skuteczny środek wychowawczy czy błędna regulacja?, *Forum Polityki Kryminalnej* 2022, vol. 2(4), s. 1–1]. Odnotować jednak należy z ogromnym żalem, że z liczby spraw skierowanych do mediacji wynika, że sędziowie nadal nie są przekonani co do słuszności rozstrzygnięcia spraw z wykorzystaniem sprawiedliwości naprawczej [M. Staniaszek, (Nie)wykorzystywanie mediacji w sprawach nieletnich, *Resocjalizacja Polska* 2018, Nr 5, s. 149–160].
- 45 45. Cele wymienione w preambule.** Wydaje się, że ostatecznie można odkodować 7 podstawowych celów, ujętych przez ustawodawcę w preambule (w kolejności ich odczytywania z preambuły, przy czym wydaje się, że wiodące są dwa ostatnie):
- 1) wsparcie rodziny w wychowaniu;
 - 2) umacnianie poczucia odpowiedzialności rodziny za przygotowanie dziecka do życia w społeczeństwie;
 - 3) przygotowanie dziecka do życia we wspólnocie;
 - 4) indywidualne ukształtowanie jednostki;
 - 5) wychowanie nieletnich na osoby świadome swych obowiązków rodzinnych i obywatelskich;
 - 6) przeciwdziałanie demoralizacji nieletnich i dopuszczaniu się przez nich czynów karalnych;
 - 7) stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem lub z zasadami współżycia społecznego.
- 46 46. Znaczenie preambuły a pojęcie dobra dziecka.** Pojęcie dobra dziecka jest fundamentalnym założeniem WspierResNielU. Występuje także szeroko w KRO, jednak nie zostało zdefiniowane w żadnym akcie prawnym – por. szerzej art. 3 ust. 1 WspierResNielU. Zdaniem SN (post. SN z 11.2.1997 r., II CKN 90/96, *Legalis*), pojęcie to obejmuje – obok zagadnień materialnych dotyczących dziecka – również „sferę najważniejszych jego spraw osobistych, przykładowo takich, jak rozwój fizyczny i duchowy, odpowiednie kształcenie i wychowanie oraz przygotowanie do dorosłego życia”. Rodzi się więc obawa, czy silnie ideologiczne (religijne) ele-

[Przejdź do księgarni →](#)